

Research Article/Araştırma Makalesi

The Reflection of the Meanings Attributed to the Concept of “Social Studies Literacy” on Mind Maps

Zeynep BAŞCI NAMLI * ¹ Fatih KAYAALP ² Elif MERAL ³

¹ Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education, Erzurum, Turkey, zbasci@atauni.edu.tr

² Zonguldak Bülent Ecevit University, Ereğli Faculty of Education, Zonguldak, Turkey, fatihkayaalp@gmail.com

³ Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education, Erzurum, Turkey, elif.meral@atauni.edu.tr

* Corresponding Author: zbasci@atauni.edu.tr

Article Info

Received: 28 July 2021

Accepted: 27 September 2021

Keywords: Social studies, social studies literacy, phenomenology, mind map

 10.18009/jcer.975421

Publication Language: Turkish

Abstract

This study aims to seek an answer to whether learning social studies or being social studies literate is more necessary in today's world, based on the meanings attributed by preservice social studies teachers to social studies literacy. A phenomenology design was used with a sample of 60 preservice social studies teachers determined by criterion sampling. The mind maps created by the participants regarding the concept of social studies literacy were used to collect data, which were analyzed through content analysis in MaxQda 2020 software. The participants indicated that individuals with social studies literacy should know themselves and their society, establish a connection between the past, present and future, be aware of the human-environment relationship, protect the natural environment, follow scientific and technological developments, have conscious consumer behaviours, know their rights and responsibilities, and have a global perspective in particular circumstances.

To cite this article: Başcı-Namlı, Z., Kayaalp, F., & Meral E. (2021). The reflection of the meanings attributed to the concept of “social studies literacy” on mind maps. *Journal of Computer and Education Research*, 9(18), 869-903. DOI: 10.18009/jcer.975421

“Sosyal Bilgiler Okuryazarlığı” Kavramına Yüklenen Anlamların Zihin Haritalarına Yansımaları

Makale Bilgisi

Geliş: 28 Temmuz 2021

Kabul: 27 Eylül 2021

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, sosyal bilgiler okuryazarlığı, olgu bilim, zihin haritası

 10.18009/jcer.975421

Yayın Dili: Türkçe

Öz

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yükledikleri anlamlardan hareketle günümüz dünyasında sosyal bilgileri öğrenmek mi sosyal bilgiler okuryazarı olmak mı sorusuna cevap aramaktır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenen toplam 60 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına ilişkin oluşturdukları zihin haritaları kullanılmıştır. Veriler içerik analizi ile MaxQda 2020 nitel veri analiz programında çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinin toplumsal yaşam içerisinde sosyal bilgiler okuryazarlığı üzerinden daha görünür olabileceğini ifade etmişlerdir. Öğretmen adayları, sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin; kendini ve içinde yaşadığı toplumu tanıyan, geçmiş, bugün ve gelecek bağlantısı kuran, insan ve çevre ilişkisinin farkında olup doğal çevreyi koruyan, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip eden, bilinçli tüketici davranışları sergileyen kişiler olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Summary

The Reflection of the Meanings Attributed to the Concept of “Social Studies Literacy” on Mind Maps

Zeynep BAŞCI NAMLI * ¹ Fatih KAYAALP ² Elif MERAL ³

¹ Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education, Erzurum, Turkey, zbasci@atauni.edu.tr

² Zonguldak Bülent Ecevit University, Ereğli Faculty of Education, Zonguldak, Turkey, fatihkayaalp@gmail.com

³ Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education, Erzurum, Turkey, elif.meral@atauni.edu.tr

* Corresponding Author: zbasci@atauni.edu.tr

Introduction

Social studies, which focuses on studying human beings (Zarillo, 2016), tells us about the interaction of humans with other humans and with nature from past to present (Doğanay, 2016). However, as in everything else, a change has occurred in the content of social studies over time. Especially in the 19th century and after, a different social life emerged with the intertwining of social, cultural, economic, and political changes. Integrated into the education system for the sound establishment and survival of that newly emerging social life, social studies primarily assumed the role of a social function, especially in countries consisting of citizens with different characteristics, and maintained that role for a long time. On the other hand, when it comes to the 21st century, social studies has faced a world which is in need of versatile characteristics. The reality of the new world order has not only changed but also expanded the focus of social studies. Depending on this change and expansion, the trends regarding the adaptation of individuals to society has been replaced by coming up with solutions to social problems, obtaining information has been replaced by seeking accurate and safe information, embracing the cultural heritage has been replaced by protecting the heritage, living in harmony with nature has been replaced by being sensitive to the natural environment, being governed has been replaced by being an individual who has a say in management, and leading an individual life has been replaced by leading a global life.

This changing and expanding focus of social studies has led it to different fields of social sciences, especially away from the subject axis of history and geography. This expansion in content has necessitated that various and new skills and values should be added to the course in line with the nature of social studies, which has naturally caused

individuals to undergo changes in learning social studies. This change can be made meaningful with the following question:

Is it more important to learn social studies or become social studies literate in the 21st century?

Method

The researchers employed the phenomenology design in order to determine the meanings attributed by the preservice teachers to the concept of social studies literacy. The present study included a total of 60 preservice teachers studying Social Studies Teaching in the academic year of 2020/21. The mind maps created by preservice teachers were used as a data collection tool. The data were analyzed with content analysis in MaxQda qualitative data analysis program.

Results

The meanings attributed by preservice social studies teachers to the concept of social studies literacy were associated with the national social studies standards (NCSS, 1994) and the fields of learning in the social studies curriculum. Table 1 presents the meanings attributed by the participants to the concept of social studies literacy.

Table 1. The meanings attributed by preservice teachers to the concept of social studies literacy

Theme	Code	Theme	Code
Individuals and Society	Having social sensitivity	Active Citizenship	Knowing your rights and responsibilities
	Being able to use communication skills effectively		Knowing different management styles
	Being able to establish cause-effect relationships between events		Knowing the basic features of the rule of law
	Being able to apply the knowledge learned to life		Being able to use Turkish correctly and effectively
	Knowing yourself and the society in which you live		Keeping up with current events
	Paying attention to social participation and cooperation		Being fair
	Being unbiased		Thinking that everyone in a society is equal
Culture and Heritage	Having national consciousness	Production, Distribution and Consumption	Being a conscious consumer
	Being sensitive to cultural heritage		Being aware of the limitations of natural resources
	Being able to establish the link between the past, present, and future		Being capable of using economic resources correctly
	Being conscious of history		Having entrepreneurial

		characteristics
People, Places and, Environments	Being environmentally conscious	Being able to take decisions in the face of an issue/problem
	Being sensitive to the natural environment	Being able to use mass media properly
	Being able to establish a relationship between humans and the environment	Being adaptable to technological developments
	Knowing the geographical features of the environment in which you live	Being open to innovation
Global Ties	Having a global perspective	Knowing how to access the right information
	Having a critical perspective	Being able to do research
	Being able to seek solutions to existing problems	

Discussion and Conclusion

This research seeks an answer to the question of whether learning social studies or being social studies literate is more important in the 21st century, through how the preservice teachers included in the study presented the concept of social studies literacy in the mind maps, and by discussing what social studies literacy could be based on what social studies is. In this process, the nature, purpose and definitions of, and approaches related to social studies were examined in addition to the review of participant views. The results revealed that the preservice teachers explained the concept of social studies literacy with a broad perspective. It was also found that the broad perspective on social studies literacy has similar features with the studies focusing on the concepts of “social studies, social studies teachers, and social studies lessons” (Kaymakçı & Ata, 2012). It is also remarkable that the mind maps drawn by the preservice teachers regarding social studies literacy and the explanations they made accordingly have similarities with the national social studies standards (NCSS, 1994) and the 2018 social studies curriculum (Ministry of National Education [MoNE], 2018).

Giriş

İnsan üzerine bir çalışma olan sosyal bilgiler (Zarillo, 2016), geçmişten günümüze insanın insanla ve doğayla etkileşiminin öyküsünü anlatmaktadır (Doğanay, 2016). Ancak zaman içerisinde her şeyde olduğu gibi sosyal bilgilerin öyküsünde de bir değişim meydana gelmiştir. Bilhassa 19. yüzyıl ve sonrasında sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi değişimlerin iç içe geçmesi ile farklı bir toplumsal yaşam ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni toplumsal yaşamın kurulması ve yaşatılması için eğitim sistemine entegre edilen sosyal bilgiler, özellikle farklı özelliklere sahip vatandaşlardan oluşan ülkelerde öncelikli olarak toplumsal işlev rolünü yüklenmiş, bu rolü uzun süre devam ettirmiştir. Buna karşın 21. yüzyıl dünyasına gelindiğinde sosyal bilgilerin doğası, çok yönlü niteliklere ihtiyaç duyan bir dünya ile karşı karşıya kalmıştır. Yeni dünyanın ortaya koyduğu gerçeklik sosyal bilgilerin odak noktasını hem değiştirip hem de genişletmiştir. Bu değişim ve genişlemeye bağlı olarak içinde yaşanılan dünyada bireylerin topluma adapte olmaları yerini toplumsal sorunlara çözüm bulmaya; bilgi edinme yerini doğru ve güvenli bilgi aramaya; kültürel mirası sahiplenmek yerini bu mirası korumaya; doğayla iç içe yaşamak yerini doğal çevreye duyarlı olmaya; yönetilen bir bireyden yönetimde söz sahibi olabilmeye; bireysel bir yaşamdan küresel bir yaşama bırakmıştır.

Sosyal bilgilerin değişen ve genişleyen bu odağı, zamanla sosyal bilgileri özellikle tarih ve coğrafya konu ekseninden daha farklı sosyal bilim alanlarına yöneltmiştir. İçerikteki bu genişleme sosyal bilgilerin genişleyen yeni doğasını taşıyacak farklı ve yeni becerilerin, değerlerin ders içerisine eklenmesini gündeme getirmiştir. İçerik, beceri ve değer açısından genişleyen sosyal bilgilerin doğası, doğal olarak sosyal bilgileri öğrenecek bireylerin de değişime uğramasını sağlamıştır. Ortaya çıkan bu değişim şu soru ile anlamlı kılınabilir.

21. yüzyılda sosyal bilgileri öğrenmek mi, sosyal bilgiler okuryazarı olmak mı?

Teorik Çerçeve

Bu bölümde öncelikle sosyal bilgilerin şekillenme süreci (tarihsel arka planı, tanımı, amaçları ve farklı sosyal bilgiler yaklaşımları) açıklanmıştır. Ardından okuryazarlık kavramına yer verilmiştir. Son olarak sosyal bilgilerin ne olduğundan hareketle sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramının ne olabileceği etraflıca açıklanmıştır.

Sosyal Bilgiler Nedir?

Sosyal bilgilerin kökenlerine ilişkin tartışmalar devam etse de (Mraz, 2004) sosyal bilgiler insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Ancak sosyal bilgilerin ortaya çıkışı günümüze oldukça yakındır (Crocco, 2003). 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına gelinceye kadarki süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), sosyal bilgiler eğitiminin temeli tarih dersi üzerine kurulmuştur (Herbert, 1981). Hatta birçok yorumcu sosyal bilgilerin tarih dersinden evrimleştiğini doğrulamıştır (Ramsook, 2016). ABD'de tarihsel olarak tanımlanmış siyasi ve sosyal bağlamlardan önemli ölçüde etkilenen sosyal bilgilerin (Dilworth, 2004) ortaya çıkışı ve ilerlemesi kendine özgü farklı başlangıçlar içermektedir (Saxe, 1991). Bu nedenle etnik, kültürel ve ırksal farklılıklara sahip insanların bir arada uyum içinde yaşamasını sağlamak için (Kılınç, 2012) eğitimsel reformlara ihtiyaç duyulmuştur (Dyneson Gross & Berson, 2007). Bu ve benzer ihtiyaçlar doğrultusunda sosyal bilgiler ilk kez Hampton Enstitüsü'nde sosyolog ve ilahiyatçı Thomas Jesse Jones tarafından (1873-1950) 1905 yılında ortaya atılmıştır (Johnson, 2000). Jones tarafından ortaya konan *Hampton kültürel aktarım modeli* (Dilworth, 2004), sosyal bilgilerin gelişim sürecinde önemli bir yer tutmaktadır (Aktan & Saylan, 2013). Ayrıca sosyal bilgilerin gelişim süreci, John Dewey'in ilerlemecilik anlayışından da oldukça etkilenmiştir (Obenchain, 1996). Bu temeller ile sosyal bilgilerin bir ders alanı olarak ifade edilmesi 1890'lara kadar uzansa da (Ramsook, 2016) bu ifade resmi olarak ABD eğitim derneğine bağlı olan "sosyal bilgiler komitesi" tarafından 1916'da kullanılmaya başlanmıştır (Dunn, 1916; Nelson, 1994).

Kavram olarak ortaya çıktığından bu yana tartışılan (Nelson, 2001; Stanley, 2005) sosyal bilgiler üzerinde anlaşmaya varılmış ortak bir tanım mevcut değildir (Evans, 2006). Sosyal bilgilerin tanımına dair bu tartışmanın nedenini; Barr, Barth ve Shermis (1978); içeriğin kaynağı, programın kapsamı, dizilişi ve sosyal bilgiler öğretim stratejileriyle ilgili olduğunu belirtirken; Nelson ise bu tartışmanın nedenini "sosyal bilgileri tanımlamak kolay bir iş değil; kafa karıştırıcı bir tarih, çatışan kavramsal fikirler ve hem siyaset hem de eğitim felsefesinde güçlü ideolojik ayrılık tarafından engellenmiştir" (Nelson, 2001, s. 15) cümlesiyle ifade etmiştir. İfade edilen bu zorluklara rağmen sosyal bilgilerin birçok farklı tanımı söz konusudur. Wesley (1950), sosyal bilgileri "pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş sosyal bilimlerdir" (akt: Açıkalın, 2017) şeklinde tanımlarken Barth (1991, s. 7) ise "kritik sosyal konular üzerinde vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi amacıyla sosyal ve beşeri bilimler kavramlarının disiplinler arası entegrasyonu" olarak tarif etmiştir. Sosyal bilgiler kavramına

farklı bir açıdan yaklaşan Nelson (1994, s. 9), sosyal bilgilerin “konuları doğrudan insan toplumunun organizasyonu ve gelişimi ile ve sosyal grupların bir üyesi olarak insanla ilgili olduğunu” ifade etmektedir. Dolayısıyla, sosyal bilgiler, insanlık tarihi ve toplumla ilgili hemen hemen her şeyi kapsamaktır (Zevin, 1992). Başka bir ifadeyle sosyal bilgiler, “bireyin fiziksel çevresi ve diğer insanlarla olan ilişkilerini incelediği” (Clements, Fielder & Tabachnick, 1966, s. 7) ve insan ilişkileri için gereken bilgi, deneyimlerin vatandaşlık eğitimi amacıyla bütünleştirilmesidir (Barr, ve diğ., 1978). Görüldüğü gibi sosyal bilgilerin birçok farklı tanımı yapılmıştır. Ancak sosyal bilgileri ortaya koymak amacıyla yapılan tanımlardan “Vatandaşlık yeterliliğini geliştirmek için sosyal ve beşeri bilimlerin bütünlük çalışması olarak” National Council for the Social Studies [NCSS] (1994) tarafından sunulan sosyal bilgiler tanımı en çok kabul edilen tanımdır. Bu tanım, öğrencilerin sağlıklı kararlar verebilen yetişkin vatandaşlar olmalarına odaklanmaktadır (NCSS, 2010). Farklı araştırmacılar tarafından yapılan farklı tanımlardan anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler öğrencilerin dünyayı, insanları, yerleri, kültürleri, sistemleri, sorunları gördükleri ve yorumlamayı öğrendikleri bir derstir (Parker, 2015).

Sosyal bilgilerin yirminci yüzyılın başlarından itibaren bir ders olarak ortaya çıkmasıyla birlikte tanımının yanı sıra içeriğinin ve amacının ne olması gerektiği üzerinde de sürekliliğini koruyan tartışmalar mevcuttur (Barr, ve diğ., 1978; Nelson, 2001). Ancak içeriğinin ve amacının ne olması gerektiği ile ilgili bir fikir birliği olmasa da (Evans, 2006) sosyal bilgiler dersi bir ulusun gelecekteki vatandaşlarını yetiştirmekle sorumlu olan oldukça önemli bir derstir (Parker, 2003). Bu sorumluluk bilinciyle yalnızca vatansever ve yasalara itaat eden değil, aynı zamanda ulusun bilgili eleştirmenleri olan ve onun gelişimine katkıda bulunan (Engle & Ochoa, 1988); bilgiye dayalı ve mantıklı kararlar verebilen (Engle & Ochoa, 1988; NCSS, 1994); toplumsal problemleri çözme becerisini kazanarak toplumsal refahı arttıran (Saxe, 1991); sorumlu ve katılımcı bir vatandaş olarak gerekli bilgi, beceri ve değerlere sahip (Patrick, 1999) iyi ve etkin vatandaşlar yetiştirmek sosyal bilgiler eğitiminin temel amacına egemen olmuştur (Engle & Ochoa, 1988; NCSS, 1994). Bununla birlikte sosyal bilgilerin temel amacına ilişkin Fenton (1967), sosyal bilgilerin çocukları iyi bir vatandaş olmaya hazırlamak, çocuklara nasıl düşüneceklerini öğretmek ve kültürel mirası aktarmak olmak üzere üç amacının olduğunu belirtmiştir. Parker (2015) ise sosyal bilgiler derslerinde ve ünitelerinde, öğrencilerin dünyayı sadece deneyimlemeleri değil, bilinçli olarak dünyayı anlamalarına, onunla ilgilenmelerine, onun hakkında eleştirel düşünmelerine ve kamusal

sahnede yerlerini almalarına yardımcı olmayı amaçladığına vurgu yapmaktadır. Bunların yanı sıra sosyal bilgiler karakter eğitiminin bir parçası (Leming, 1985) olarak dürüst vatandaşlar yetiştirmeyi de amaçlamaktadır (Nelson, 1994). Ayrıca sosyal bilgilerin babası olarak ifade edilen Thomas Jesse Jones ise sosyal bilgilerin amacını, öğrencileri girmek üzere oldukları dünyayı daha doğru anlamak için eğitmek şeklinde kapsamlı bir çerçeveden ele almaktadır (Dilworth, 2004).

Sürekli değişim ve gelişim gösteren sosyal bilgiler (Açıkalın, 2017) ile ilgili temelde benzer birçok sınıflandırma/gelenek/yaklaşım ortaya konmuş olmakla birlikte en çok kabul gören ve kapsayıcı sınıflama Barr, ve diğ. (1978) tarafından yapılan sınıflamadır. Bu sınıflamaya göre sosyal bilgiler öğretiminde vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler olmak üzere üç yaklaşım/gelenek bulunmaktadır. Bu üç yaklaşımdan vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler en eski ve yaygın yaklaşımdır (Barr, ve diğ., 1978; Nelson, 2001). Vatandaşlık aktarım geleneği, “öğretmenlerin belirli bilgi, davranış ve değer aktarımını amaçladığı bir öğretim biçimini” ifade eder (Barr, ve diğ., 1978, s. 20). Sosyal bilim disiplinleri açısından çerçevelenen ikinci geleneğe öğrencilerin adeta bir sosyal bilimci gibi buluş, araştırma-inceleme yöntemlerini kullanarak (Doğanay, 2016), belirli bir konu ile ilgili kendi bilgi, düşünce ve sonuçlarını üretmeleri söz konusudur (Açıkalın, 2017). Yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler yaklaşımı ise Dewey’in düşünceleriyle temellendirilmiştir (Öztürk, 2006). Bu yaklaşım öğrencilerin bireysel, toplumsal sorunları tanıyarak analiz etmesini ve karar verme becerilerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır (Kaymakçı & Ata, 2012). Sosyal bilgilere yönelik ortaya konan yaklaşımlar sadece Barr, ve diğ., (1978) sınıflaması ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra Sosyal bilgilere yönelik farklı araştırmacılar tarafından farklı yaklaşımlar da öne sürülmüştür. Farklı araştırmacılar tarafından öne sürülen bu yaklaşımlar araştırmacılar tarafından bir bütün olarak Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Sosyal bilgiler yaklaşımları

Araştırmacı/Yazar	Yaklaşım
Brubaker, Simon & Williams (1977)	Vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim, yansıtıcı araştırma, öğrenci merkezli gelenekte sosyal bilgiler ve sosyo-politik girişim olarak sosyal bilgiler
Nelson & Micheleas (1980)	Vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim, yansıtıcı araştırma, bilgiye bağlı sosyal eleştiri ve bireysel gelişme yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Engle & Ochoa (1988)	Sosyal bilimlerden veya tarihten alınan bilgilerin sergilenmesi, sosyal bilimlerin eleştirel çalışması, sosyal sorunların incelenmesi (adalet, hakkaniyet ve gerçek yaşam sorunlarının tartışılması veya münazara edilmesi) olarak sosyal bilgiler
Zevin (1992)	Bilimsel deneycilik ve yeni eleştiri, pragmatizm ve ilerlemecilik, yeniden yapılanma ve kamu sorunları yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Janzen (1995)	Kültürel aktarım, sosyal eylem, yaşama uyum, keşif, araştırma ve çok kültürlülük olarak sosyal bilgiler
Martorella (1996)	Vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim, yansıtıcı araştırma, bilinçli sosyal eleştiri ve kişisel gelişim yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Barr, Graham, Hunter, Keow & McGee (1997)	Vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim, yansıtıcı araştırma, kişisel gelişim: etik benliğin güçlendirilmesi olarak sosyal bilgiler
Aitken (2004)	Tarih ve coğrafya olarak sosyal bilimler, sosyal bilim, sosyal eylem, insancıl ve gelişimsel, yaşam becerileri, sosyal yapılanma yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Kliebard (2004)	Klasik hümanistler, gelişimciler, sosyal verimlilik ve sosyal melioristler yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Stanley (2005)	Sosyal yeniden yapılandırma, pragmatik zeka yöntemi ve bilgi edinme yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Evans (2006)	Geleneksel tarihçiler, sosyal bilimciler, sosyal etkinlik savunucuları, sosyal melioristler ve sosyal yeniden yapılandırma yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Morrist & Hass (akt; Ross, 2006)	Akademik disiplinlerin yönleri ve muhafazakâr kültürel süreklilik anlayışı yaklaşımı olarak sosyal bilgiler
Fallace (2017)	Geleneksel, disipline edici ve ilerici yaklaşım olarak sosyal bilgiler

Sosyal bilgilerin anlamı, amaçları, içeriği ve yaklaşımlarına ilişkin anlayışlar, belki de diğer tüm müfredat alanlarından daha çeşitlidir (Sinnema, 2004). Ancak bu çeşitlilik sosyal bilgilerin zenginleşip derinleşmesine katkı sağlamıştır. Bu zenginlik ve derinlik sosyal bilgiler üzerinden aktarılabilecek bilgilerin yoğunlaşmasını, elde edilen bilgilerin işlenmesini gerektirecek becerilerin çeşitlenmesini de gündeme getirmiştir. Bunlara ek olarak kazanılan bilgi ve beceriler sosyal bilgilerin temeline yerleşen farklı değerler üzerinden toplumsal yaşama aktarılmaktadır. Bu aktarım süreci ise okuma ve yazma gibi iki temel becerinin birleşmesinden oluşan ancak okuma ve yazma eylemlerinin çok ötesine geçen çeşitli okuryazarlıklar üzerinden sağlanmaktadır. Bu okuryazarlıklardan birisinin de sosyal bilgiler okuryazarlığı olduğu ifade edilebilir.

Sosyal Bilgilerde Okuryazarlık

Okuryazarlık kavramı genel olarak, bireylerin temel okuma ve yazma becerilerine sahip olma durumudur (Öztürk & Budak, 2019). Başka bir ifadeyle, okuryazarlık belirli bir zaman dilimi ile sınırlandırılmayan bireyin yaşamı boyunca devam eden bir okuma yazma edinimidir (Karabacak & Sezgin, 2019). Okuryazarlığı, temel insan haklarından biri olarak gören UNESCO, okuryazarlığın hayat boyu öğrenmenin temelini teşkil ettiğini belirtmektedir (UNESCO [United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization], 2004). Kellner (2001) ise, okuryazarlığın, sosyal olarak yapılandırılmış iletişim becerilerinin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayan yetkinlikleri/yetenekleri kazanmayı içerdiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, okuryazarlık kavramının teknolojik gelişmeler, toplumsal değişim ve sosyal etkileşime bağlı olarak farklı boyutlar kazandığı ve gerçek yaşam deneyimlerine bağlı olarak da gelişimini sürdürdüğü vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, yaşam boyu öğrenmeye temel teşkil ettiği düşünülen okuryazarlık kavramının bahsedilen değişim ve gelişmelere bağlı olarak genişlediği ve farklı okuryazarlık türlerini de içerisine alan bir kavram haline dönüştüğü dikkat çekmektedir (Karabacak & Sezgin, 2019; Öztürk & Budak, 2019). Nitekim alanyazın incelendiğinde politika okuryazarlığı (Faiz & Dönmez, 2019) medya okuryazarlığı (Görmez, 2017), coğrafya okuryazarlığı (Thomas-Brown & Richards, 2015) gibi farklı okuryazarlıklar ile ilgili çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretimi kapsamında yer alan farklı okuryazarlıklar üzerine araştırmaların var olması olumlu bir durum olarak ifade edilebilir. Ancak tümel bir yapıya sahip olan sosyal bilgileri tikel bir esasla farklı okuryazarlık üzerinden ifade etmenin sosyal bilgilerin bütüncül (disiplinler arası) yapısını (Açıkalın, 2017; Kaymakçı & Ata, 2012) yansıtmada yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Nitekim bu bütüncül yapının korunması gerektiğine işaret eden (MEB, 2018), bu durumu “farklı disiplinlerden oluşan sosyal bilgiler dersinin tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla” işlenmesi gerektiği şeklinde ifade etmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda okuryazarlığın sosyal bilimler bağlamında ayrı ayrı ele alındığı ve sosyal bilimlerin bilim dallarından oluşan bir müfredat programı (NCSS, 2004) olan sosyal bilgiler açısından sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramının genel olarak ne ifade ettiğinin bir bütün olarak ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu doğrultuda, “sosyal bilgilere özgü amaçları gerçekleştirmek için sosyal bilgilere ait bilgi, beceri ve değerleri yaşama aktarıp

yaşamını bu yapı üzerinden organize edebilme yeterliliği” olarak ifade edebileceğimiz sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yüklenen anlamın ne olduğu sorusunun cevaplanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Alan yazın incelendiğinde; geçmişten günümüze sosyal bilgilerin bilgi kaynağı, ihtiyaç duyulan beceriler, olması gereken değerler şeklinde ifade edilmiş olsa da bu bilgi, beceri ve değerler günlük yaşamda görünür biçimi nasıldır? sorusunun cevaplanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal bilgilerin yüklenmiş olduğu bu bilgi, beceri ve değerler ancak eyleme dönüştüğünde sağlanan eğitimin anlamlı hale gelebileceği düşünülmektedir. Böylece sosyal bilgilere ait bilgi, beceri ve değerlerin sosyal bilgiler okuryazarı bireyler üzerinden görünür olması beklenmektedir. Öyle ki Parr ve Campbell (2012) öğretmenler tarafından, öğrencileri okuryazarlık ile sürekli karşı karşıya getirmenin önemli olduğuna inanmaktadırlar. Bununla birlikte, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının çeşitli okuryazarlık becerilerine sahip olmaları ve bu becerileri öğrencilere kazandırmak amacıyla yapacakları uygulamaların sosyal bilgiler öğretimi açısından oldukça önemli olduğu ifade edilmektedir (Selanik-Ay & Yavuz, 2016). Bu doğrultuda, sosyal bilgilerin doğası ve okuryazarlık kavramına yüklenen anlamlardaki değişim ve gelişimler bir bütün olarak değerlendirildiğinde sosyal bilgilerin disiplinler arası yapısının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı üzerinden ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “sosyal bilgiler okuryazarlığı” kavramına yükledikleri anlamları tespit etmektir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim (fenomenoloji) deseni ile yürütülmüştür. Olgubilim deseninde, katılımcıların bir fenomen ile ilgili deneyimlerinin ortak noktalarının açıklanması söz konusudur. Bir anlatı çalışmasıyla sadece bir kişinin deneyimleri ortaya çıkarılırken, olgubilim çalışmalarında birden fazla kişinin deneyimlerine odaklanılmaktadır (Creswell, 2007). Bu bilgiler doğrultusunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “sosyal bilgiler okuryazarlığı” kavramına yükledikleri anlamları ayrıntılı bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada olgubilim deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında bir devlet üniversitesinin Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı'nın 4. sınıfında öğrenim gören toplam 60 sosyal bilgiler öğretmen adayı (42 Kadın; 18 Erkek) oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretmenliğinin dördüncü sınıfında olmaları ve sosyal bilgiler öğretmenliği alan eğitimi derslerini almış olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerini sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yükledikleri anlamları içeren zihin haritaları oluşturmaktadır. Zihin haritaları doğrusal düşüncenin bir alternatifi olarak belirli bir konuda sahip olunan düşüncelerin çeşitli açılardan ortaya çıkarılmasında (Michalko, 2001), bilgilerin farklı bilgiler ile ilişkisinin kurularak konunun görselleştirilmesinde (Kortelainen & Vanhala, 2004) ve belirli bir düşüncenin özetlenmesinde önemli bir araçtır (Nast, 2006).

Zihin haritalarının bu işlevlerinden hareketle verilerin toplanma sürecinde araştırmanın amacına uygun olarak zihin haritaları kullanılmıştır. Bu doğrultuda veri toplama sürecinde ilk olarak öğretmen adaylarına zihin haritalarının nasıl oluşturulacağı konusunda bilgi verilmiştir. Daha sonra öğretmen adaylarından sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yükledikleri anlamları zihin haritalarına yansıtmaları ve oluşturdukları zihin haritaları ile ilgili kısa açıklamalar yapmaları istenmiştir. Veri toplama süreci uzaktan eğitim kapsamında yürütüldüğü için öğretmen adaylarının yapmış oldukları zihin haritalarını JPEG, PNG formatında e-mail olarak göndermeleri istenmiştir. Öğretmen adayları tarafından çizilmiş olan zihin haritası örnekleri Ek-1'de sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yükledikleri anlamların genel görünümünü açıklayan zihin haritalarından elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Creswell (2007), nitel araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizi yapılırken takip edilmesi gereken aşamaları; i) *verilerin hazırlanması ve organizasyonu*, ii) *verilerin kodlanması*, iii) *kodların bir araya getirilerek temalara indirgenmesi ve iv)*

bulguları yorumlayarak sunma olarak ifade etmektedir. Araştırmanın verilerinin analizinde ifade edilen dört aşama takip edilmiştir. Verilerin analizinde MAXQDA 2020 nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Analiz sürecinde öncelikle veriler dikkatli bir şekilde incelenerek analiz sürecine hazırlanmıştır.

Çalışma grubu tarafından sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yüklenen anlamları içeren veriler araştırmacılar tarafından kodlanarak MAXQDA 2020 nitel veri analizi programında çözümlenmiştir. Bununla birlikte, Sosyal bilgiler okuryazarlığı kapsamında oluşturulan kodların genel görünümü *GitMind* uygulaması (<https://gitmind.com>) aracılığıyla sunulmuştur. Oluşturulan kodlar bir araya getirilerek, kodların uygun temalar altında toplanması sağlanmıştır. Son olarak, elde edilen bulgular yorumlanarak sunulmuştur. MAXQDA 2020 nitel veri analizi programında, bulguların sunulmasında kullanılan şekillerin anlaşılır bir şekilde yorumlanması için programdaki görsellerin açıklamaları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Veri analizinde yer alan sembollerin açıklamaları

	Kategorilerin oluşturduğu anlamlı bütünü açıklayan görseldir.
	Kodların oluşturduğu anlamlı bütünü açıklayan görseldir.
	Kategori, kod, alt kod arasındaki güçlü ilişkiyi açıklayan görseldir.
	Kategori, kod, alt kod arasındaki zayıf ilişkiyi açıklayan görseldir.
	Alt kodu bulunan kategori, kodu açıklayan görseldir.

Geçerlik ve Güvenirlik

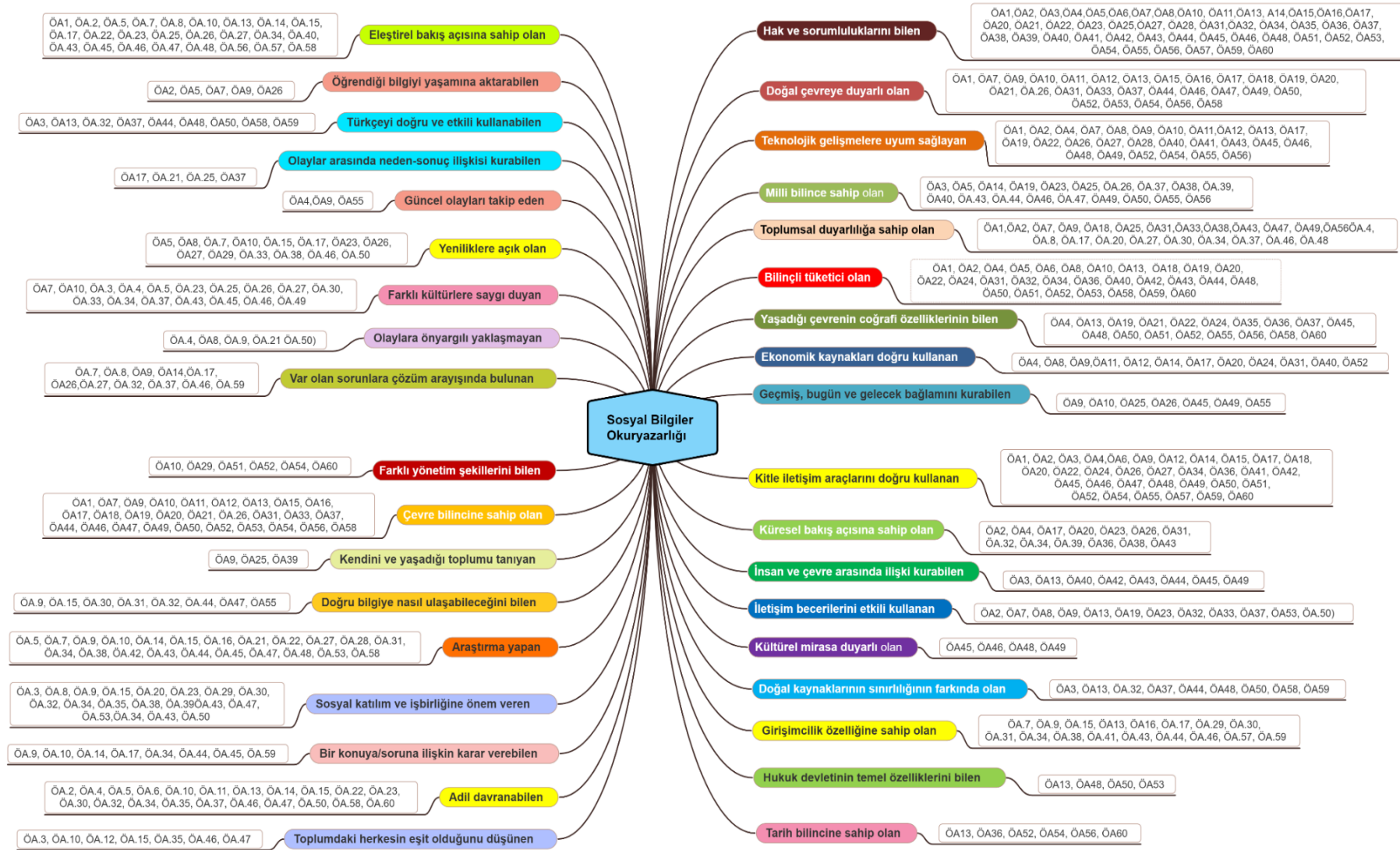
Araştırma sürecinde yapılan veri analizinin güvenilirliğini sağlamak için verilerin kodlanmasının araştırmacılar tarafından bağımsız olarak yapılması sağlanmıştır. Daha sonra, araştırmacıların bireysel olarak yaptıkları kodlama işlemleri karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma işleminden sonra, uzmanlar arasındaki görüş birliği ve ayrılığını tespit etmek amacıyla, Miles ve Huberman’ın formülü [(Güvenirlik = görüş birliği sayısı / (toplam görüş birliği + görüş ayrılığı sayısı)] kullanılarak güvenirlilik katsayısı hesaplanmıştır. Genel olarak güvenirlilik katsayısının %90 olması istenilen bir durumdur (Miles & Huberman, 2016). Bu araştırmada % 96 oranında bir uzlaşma (güvenirlilik) sağlanmıştır. Araştırmanın verilerinin güvenirliliği kadar geçerliliğini sağlamak da önemlidir. Nitel araştırmaların geçerliliğini sağlamada, elde edilen verilerin detaylı bir şekilde sunulması ve sonuçlara nasıl ulaşıldığının

açıklanması geçerliğin önemli ölçütleri arasında ifade edilmektedir. Örneğin; çalışma grubu ile yapılan görüşmeler sonucu doğrudan alıntılara yer vererek sonuçları açıklamak geçerlilik için önemli bir husustur (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu doğrultuda, bulguların sunumunda verilerin analizi sonucunda kodların açık bir şekilde ifade edilmesine ve doğrudan alıntılar ile desteklenmesine dikkat edilerek araştırmanın geçerliğinin artırılması sağlanmıştır. Öğretmen adaylarının ifadeleri sunulurken ÖA.1, ÖA.2, ÖA.3... ÖA.60 şeklinde kodlar kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının ifadelerinde herhangi bir değişiklik ve düzeltme yapılmamış, öğretmen adaylarının ifadeleri doğrudan alıntılar yoluyla gösterilmiştir.

Bulgular

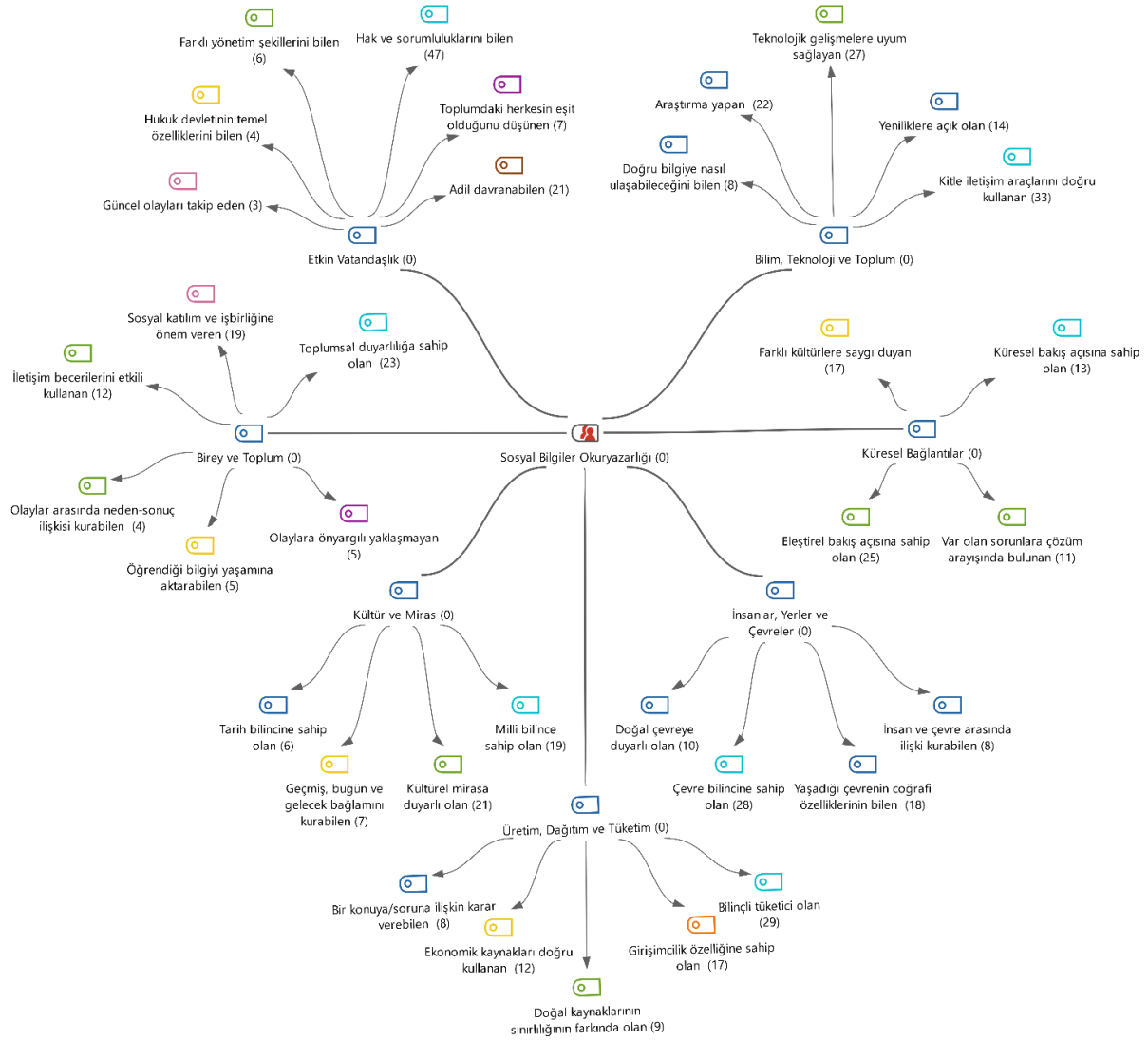
Bu bölümde öncelikle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yükledikleri anlamların zihin haritalarındaki görünümü bütüncül bir bakışla ortaya konmuştur. Daha sonra sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yüklenen anlamların genel görünümü, National Council for the Social Studies'in (NCSS, 1994) ortaya koyduğu sosyal bilgiler standartları ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programında (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018) belirtilen öğrenme alanları ile ilişkilendirilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yükledikleri anlamların genel görünümü Şekil 1'de sunulmuştur. (Öğretmen adaylarının ifadeleri, birden fazla kod altında yer aldığı için katılımcı sayısı ile kodlar altındaki ifade sayısı birbirine eşit değildir).

Şekil 1. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yüklediği anlamlar

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 2’de sunulmuştur.

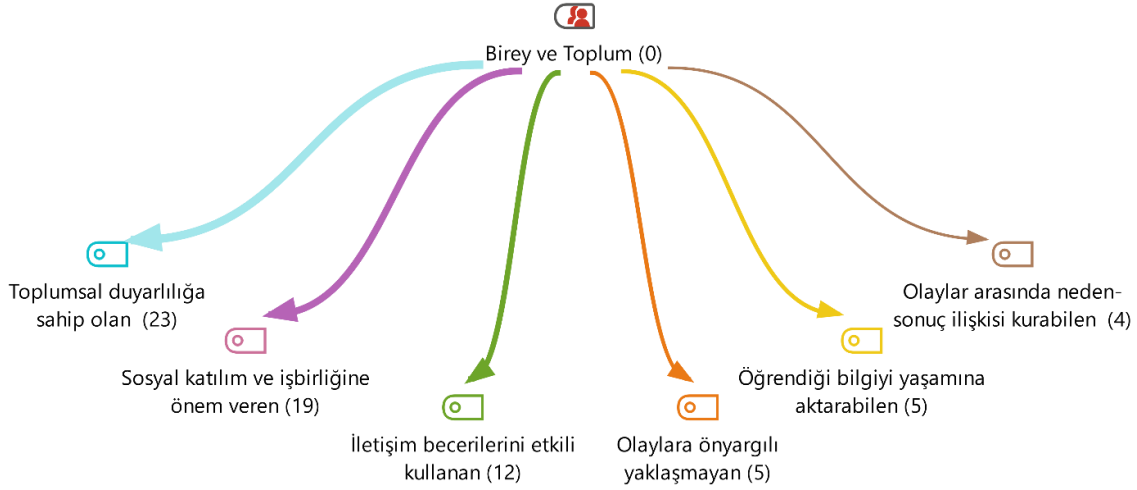

Şekil 2. Sosyal bilgiler okuryazarlığına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 1 ve Şekil 2 incelediğinde; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramını geniş bir perspektifle açıkladıkları görülmüştür. Bu perspektifte gerek sosyal bilgilere özgü kuramsal bilgiler gerekse farklı beceri ve değerler öğretmen adaylarının zihin haritalarında yer almıştır. Yine öğretmen adaylarının zihinlerindeki sosyal bilgiler okuryazarlığı ile sosyal bilgiler standartları ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programı arasında benzerlik dikkat çekmektedir. Yapılan zihin haritalarında sosyal bilgiler okuryazarlığına yüklenen anlamlar tüm öğrenme alanlarını kapsayacak bir içerikte olsa da özellikle birey ve toplum öğrenme alanı ile etkin vatandaşlık öğrenme alanlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişki Birey ve Toplum öğrenme alanı açısından ele alındığında *Birey ve Toplum* temasına ilişkin MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 3'te sunulmuştur.

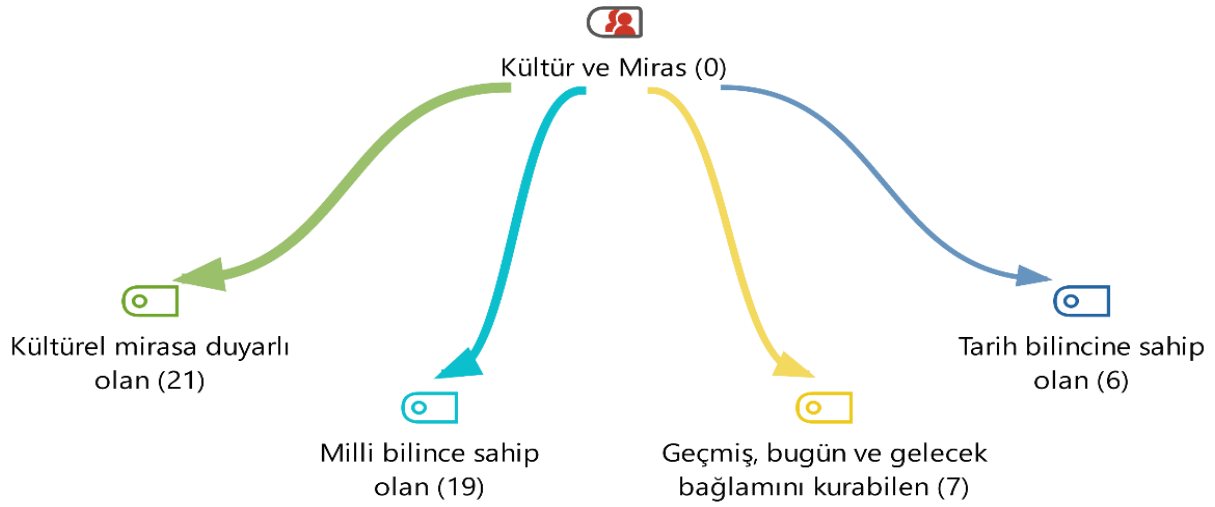

Şekil 3. Birey ve toplum temasına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 3 incelendiğinde; öğretmen adayları *Birey ve Toplum* temasında sosyal bilgiler okuryazarı olan bireylerin öncelikle toplumsal duyarlılığa sahip olup sosyal katılım ve işbirliğine önem vermeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Ortaya konan bu önem, öğretmen adaylarının ifadeleri üzerinden ele alındığında; öğretmen adayı ÖA.5 "*Sosyal bilgiler okuryazarı birey toplumsal bilinç kazanmış, topluma ve ülkeye karşı farkındalık düzeyi gelişmiş kişidir.*" şeklinde ele alırken ÖA.32 sosyal bilgiler okuryazarı birey için "*Muhtaç durumda olanlara yardımcı olur*" nitelemesiyle toplumsal duyarlılık ve dayanışmayı öne çıkarmıştır. Yine ÖA.33 "*Sosyal bilgiler okuryazarı bireyin iletişim becerileri gelişmiştir.*" açıklamasıyla sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin iletişim becerilerini etkili kullanan rolünü gündeme getirirken ÖA.21 "*herhangi bir olay karşısında önyargılı olmadan hareket eden*" kişilerin sosyal bilgiler okuryazarı olabileceğine dikkat çekmiştir. Bunlara ek olarak sosyal bilgiler dersinde öğrenilen bilgilerin yaşama aktarılmasının önemine işaret eden ÖA. 9 "*Sosyal bilgiler okuryazarı birey, sosyal bilgiler dersinde öğrendiği bilgileri yaşama aktarır davranışa dönüştüren kişidir.*" açıklamasına yer vermiştir. Sosyal bilgiler okuryazarlığına farklı bir yönden yaklaşan ÖA.17 ise sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin "*karşılaştığı sosyal olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurabilen*" yeterlikte olması gerektiğini ifade etmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişki *Kültür*

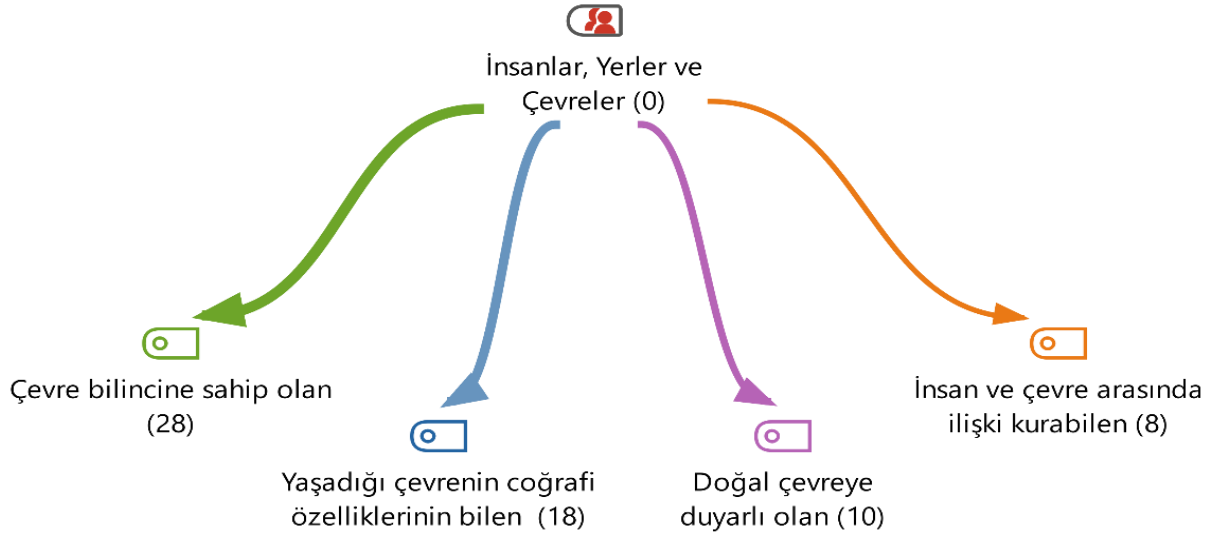
ve Miras öğrenme alanı açısından ele alındığında *Kültür ve Miras* temasına ilişkin MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 4'te sunulmuştur.

Şekil 4. Kültür ve miras temasına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 4 incelendiğinde; öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı bireyi *Kültür ve Miras* teması altında kültürel mirasa duyarlı olma, milli bilince sahip olma, geçmiş, bugün, gelecek bağlamı kurma ve tarih bilincine sahip olma nitelikleriyle açıkladıkları görülmüştür. Ortaya konan bu nitelikler, öğretmen adaylarının ifadeleri üzerinden ele alındığında; öğretmen adayı ÖA.13'ün "*Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri bilir. Kültürel mirasın korunmasına önem verir.*" açıklaması ve ÖA.49.'un "*Kültürel mirasımızı korur. Zarar vermek yerine gelişimine destek verir.*" ifadesi sosyal bilgiler okuryazarı bireyin kültürel mirasa duyarlı olma özelliğini görünür kılmaktadır. Sosyal bilgiler okuryazarının milli bilince sahip olması gerektiğini milli bayramlar üzerinden ele alan ÖA.56. sosyal bilgiler okuryazarı birey, "*Milli bilince sahip olmalıdır. 23 Nisan, 19 Mayıs ve 30 Ağustos gibi milli bayramları bilmelidir.*" açıklamasına yer vermiştir. ÖA.45 ise "*Geçmişini bilen, günümüz dünya şartlarına ayak uydurabilen, geleceğini inşa edebilmelidir.*" söylemiyle sosyal bilgiler okuryazarlığını kazanmış bireyler için bir vizyon ortaya koymuştur. Bunlarla birlikte ÖA.52'de yaptığı "*Tarihin ne olduğunu anlama, önemini fark etmelidir.*" açıklaması ile her sosyal bilgiler okuryazarı bireyin tarih bilincine sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

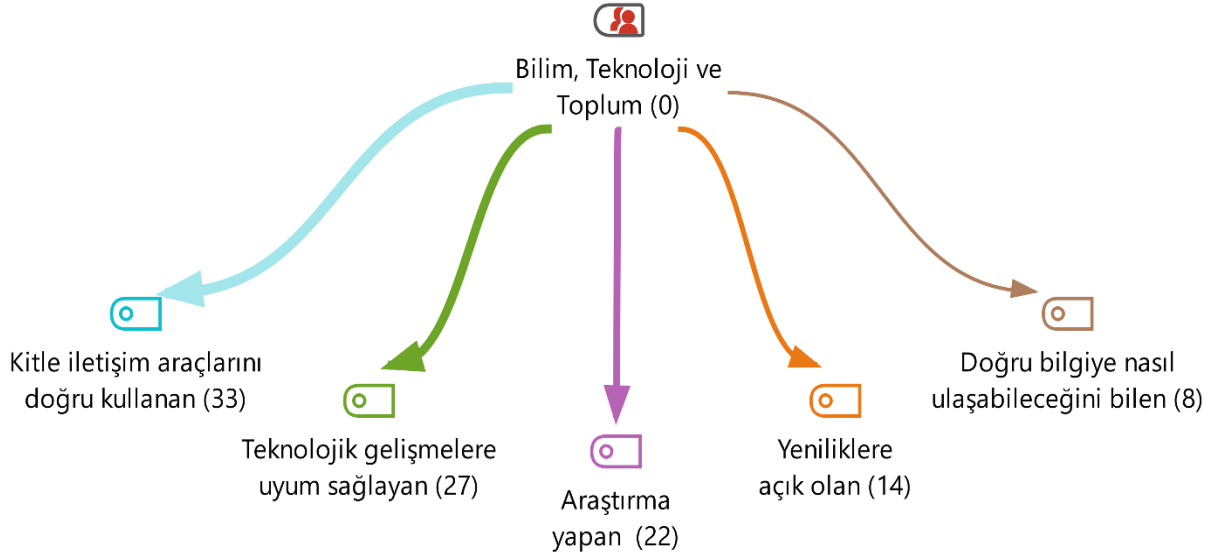
Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişki *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı açısından ele alındığında *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* temasına ilişkin MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 5'te sunulmuştur.

Şekil 5. İnsanlar, yerler ve çevreler temasına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 5 incelendiğinde; öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı bireyi *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* teması altında, çevre bilincine sahip olma, yaşanan coğrafyanın özelliklerini tanıma, doğal çevreye duyarlı olma, insan ve çevre arasında ilişki kurabilme nitelikleriyle açıkladıkları görülmüştür. Ortaya konan bu nitelikler, öğretmen adaylarının ifadeleri üzerinden ele alındığında; öğretmen adayı ÖA.13'e göre sosyal bilgiler okuryazarı birey "Yaşadığı çevrenin genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayabilir." özelliği kazanmış olmalıdır. İnsan ve çevre arasındaki ilişkinin bilincinde olan ÖA. 26 "Sosyal bilgiler okuryazarı birey, doğal çevrenin ve kaynakların farkında olmalı ve çevreye karşı duyarlı olmalıdır." ifadesiyle sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin çevreye karşı sorumlu olduklarını belirtmiştir. İnsan ve çevre ilişkisini farklı bir yönden değerlendiren ÖA. 49'a göre "Sosyal bilgiler okuryazarı bireyler, "İnsan ve çevre etkileşiminin farkında, mekânı algılama becerisine sahip olmalıdır."

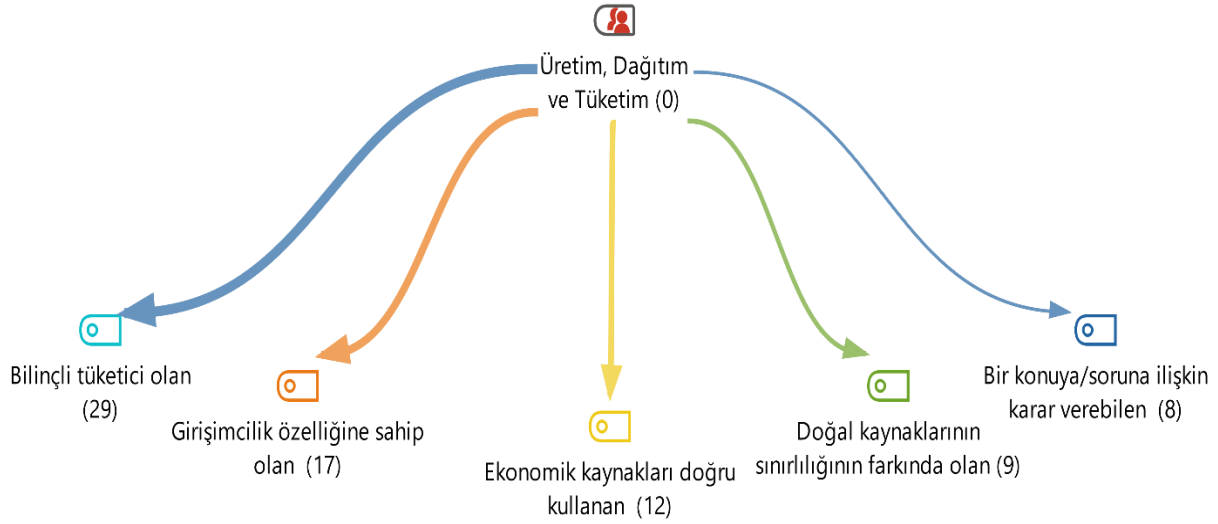
Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişki *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı açısından ele alındığında *Bilim, Teknoloji ve Toplum* temasına ilişkin MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6. Bilim, teknoloji ve toplum temasına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 6 incelendiğinde; öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı bireyi *Bilim, Teknoloji ve Toplum* teması altında, kitle iletişim araçlarını doğru kullanan, teknolojik gelişmelere uyum sağlayan, araştırma yapan, yeniliklere açık ve doğru bilgiye ulaşabilen nitelikleriyle açıkladıkları görülmüştür. Ortaya konan bu nitelikler, öğretmen adaylarının ifadeleri üzerinden ele alındığında; öğretmen adayı ÖA.60 için sosyal bilgiler okuryazarı birey, "Kitle iletişim araçlarını doğru kullanmalı, internet ortamında yer alan bilgileri bilinçli bir şekilde takip edebilmeli" iken ÖA.4 için ise "Günümüz teknolojik yeniliklerle dolu olan bir çağdır. Bu nedenle sosyal bilgiler okuryazarı birey; teknolojiye ayak uydurmalı, teknolojinin nimetlerinden faydalanmalıdır." Sosyal bilgiler okuryazarı bireyin farklı özellikleri gerek ÖA.50'nin "Sosyal bilgiler okuryazarı yeniliklere açık olmalıdır." ifadesi gerekse ÖA.9'un "Sosyal bilgiler okuryazarı bir birey; doğru bilgiye nasıl erişebileceğini, ihtiyaç duyduğu bilgiyi nerede bulabileceğini ve nasıl değerlendirebileceğini bilendir." açıklaması ile daha da anlaşılır bir hale gelmiştir.

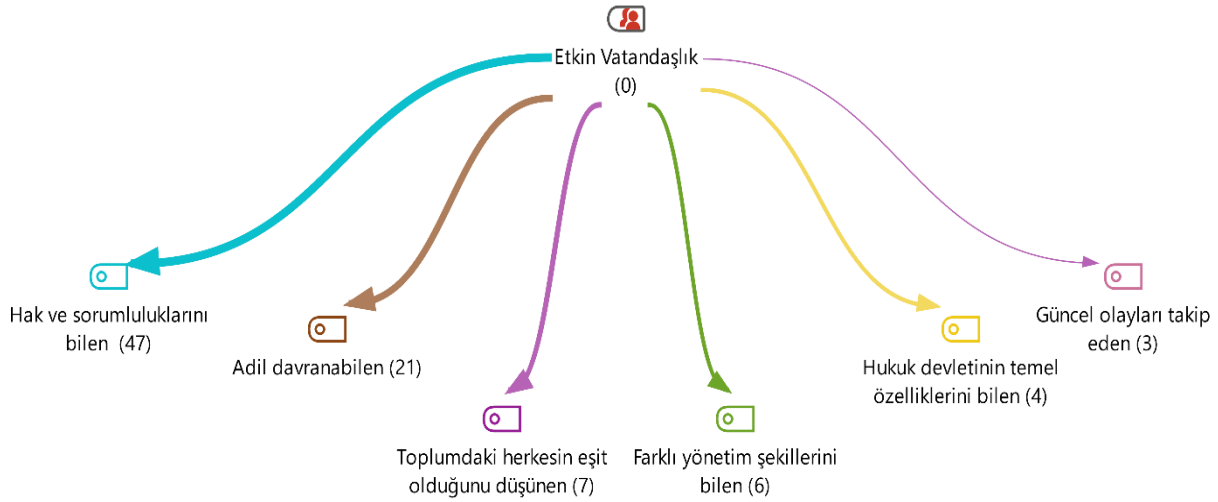
Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişki *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı açısından ele alındığında *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* temasına ilişkin MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 7'de sunulmuştur.

Şekil 7. Üretim, dağıtım ve tüketim temasına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 7 incelendiğinde; öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı bireyi Üretim, Dağıtım ve Tüketim teması altında, bilinçli tüketici, girişimci, ekonomik kaynakları doğru kullanan, doğal kaynakların sınırlılığının bilincinde ve bir soruna ilişkin karar verebilen nitelikleriyle açıkladıkları görülmüştür. Ortaya konan bu nitelikler, öğretmen adaylarının ifadeleri üzerinden ele alındığında; öğretmen adayı ÖA.18, sosyal bilgiler okuryazarı birey "*Ekonomik olarak gelir-gideri bilmeli ve bütçesini ona göre kullanmalıdır.*" şeklindeki açıklaması ile sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin bilinçli tüketiciler olmaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde ekonominin yaşamdaki önemini ele alan ÖA.24 ise sosyal bilgiler okuryazarı birey, "*Ekonomi bilmelidir. Ülkesinin sahip olduğu ekonomik zenginlikleri tanımalıdır.*" ifadeleriyle sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin ekonomik yaşama ilişkin kazanmaları gereken özelliklere dikkat çekmiştir. Yine ÖA.59, sosyal bilgiler okuryazarı bireyin sahip olması gereken özelliklerden bir başkasını açıklarken şu ifadelerle "*Karşılaştığı olayları sorgulamalı, aklını kullanarak bir sonuca ulaşıp kendi kararını verebilmelidir.*" yer verdiği görülmüştür.

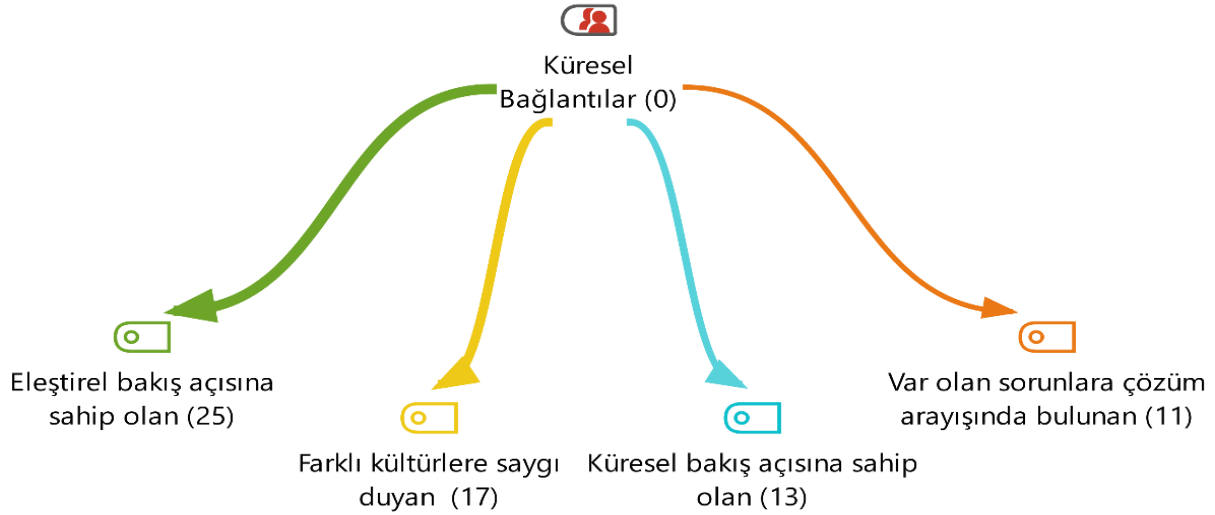
Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişki *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanı açısından ele alındığında *Etkin Vatandaşlık* temasına ilişkin MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 8'de sunulmuştur.

Şekil 8. Etkin vatandaşlık temasına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 8 incelendiğinde; öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramını etkin vatandaşlık teması altında farklı yönleriyle (*hak ve sorumluluklarını bilen, adil, eşitlikçi, farklı yönetim biçimlerinin farkında, hukuk devletinin özelliklerini bilen ve güncel olayları takip eden*) ortaya koydukları görülmüştür. Bu farklı yönler öğretmen adaylarının ifadeleri üzerinden ele alındığında; sosyal bilgiler okuryazarı bireyin hak ve sorumluluklarını bilme özelliğine vurgu yapan öğretmen adayı ÖA.3, “*Sosyal bilgiler okuryazarlık yönü gelişmiş birey; haklarını bilen, kanunlara uyan ve vatandaşlık sorumluluklarını getiren kişidir.*” ifadesiyle bu özelliği açıklamıştır. Toplumsal yaşamın işleyişinde adalet kavramının önemine işaret eden ÖA.30, sosyal bilgiler okuryazarı birey “*Adaletli olmaya özen gösterir.*” açıklamasına yer vermiştir. Etkin vatandaş olmanın bireylere yüklediği sorumlulukların bilincinde olan ÖA.51 “*Sosyal bilgiler okuryazarı kişi; siyaseti, ülke yönetimini bilmeli, farklı yönetim şekillerini tanımalıdır.*” ifadesiyle bu sorumluluğa açıklama getirirken ÖA.13, bu sorumluluğu sosyal bilgiler okuryazarı birey “*Hukuki bilginin temellerini öğrenir; yaşama hakkını, düşüncelerini özgürce açıklama hakkını... gibi anayasal haklarını bilir.*” ifadeleriyle görünür kılmaktadır. ÖA. 51 ve ÖA.13’ten farklı bir özelliği ele alan ÖA.9 için ise sosyal bilgiler okuryazarı birey, “*Günümüz dünyasında yaşanan güncel gelişmeleri takip edendir.*”

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihin haritaları üzerinden açıkladığı sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramı ile sosyal bilgilere ait öğrenme alanları arasındaki ilişki *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı açısından ele alındığında *Küresel Bağlantılar* temasına ilişkin MAX Maps Kod Birlikte Oluşma Modeli Şekil 9’da sunulmuştur.

Şekil 9. Küresel bağlantılar temasına ilişkin MAX Maps kod birlikte oluşma modeli

Şekil 9 incelendiğinde; öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı bireyi *Küresel Bağlantılar* teması altında, eleştirel bakış açısına sahip, farklı kültürlere saygılı, küresel bakış açısına sahip ve var olan sorunlara çözüm odaklı yaklaşan nitelikleriyle açıkladıkları görülmüştür. Açıklanan bu nitelikler, öğretmen adaylarının ifadeleri üzerinden ele alındığında; öğretmen adayı ÖA.32, sosyal bilgiler okuryazarı bireyin küresel bir bakış açısına sahip olması gerektiğini ortaya koyarak bu küresel vizyonu “*Sosyal bilgiler okuryazarlığı konusunda kendisini yetiştirmiş birey sadece ülkesi değil, diğer toplumlar ve dünyada yaşanan olaylara da hakim olmalıdır.*” ifadesiyle açıklamıştır. ÖA.32 gibi ÖA.17’de sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin farklılıklara saygılı, olayları küresel bir perspektiften ele alan kişiler olmaları gerektiğini açıklayarak “*Sosyal bilgiler okuryazarı birey empati duygusu yüksek, dünyanın diğer ucunda yaşanan olaylara bile objektif bakabilme özelliğinde olmalıdır.*” ifadelerine yer vermiştir. Küresel bir bakış açısına sahip sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin bir başka özelliğine dikkat çeken ÖA.59, sosyal bilgiler okuryazarı birey, “*Eleştirel bir bakış açısıyla olaylara çözüm odaklı yaklaşabilen bir özellikte olmalıdır.*” şeklindeki açıklamasıyla sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin eleştirel ve çözüm odaklı düşünen kişiler olması gerektiğinin de altını çizmiştir.

Tartışma

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yükledikleri anlamlar yine öğretmen adayları tarafından çizilen zihin haritaları üzerinden tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular öğretmen adayların sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramını geniş bir perspektif ile açıkladıklarını ortaya koymuştur. Sosyal

bilgiler okuryazarlığına ilişkin ortaya çıkan bu geniş perspektifin “sosyal bilgiler, sosyal bilgiler öğretmeni ve sosyal bilgiler dersi” kavramlarına odaklanan araştırmalar ile benzer özellikler taşıdığı görülmüştür (Kaymakçı & Ata, 2012). Yine öğretmen adaylarının gerek sosyal bilgiler okuryazarlığına ilişkin çizdikleri zihin haritaları gerekse yapmış oldukları açıklamaların ulusal sosyal bilgiler standartları (NCSS,1994) ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programı (MEB, 2018) ile paralel özellikler taşıdığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramını anlamlı bir çerçeveye yerleştirirken, ortaya koydukları temel yapının özellikle sosyal bilgilerin disiplinler arası yaklaşımını yansıttığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle öğretmen adaylarının sosyal bilgileri tek bir veya birkaç sosyal bilim dalının baskın yapısından öte birçok sosyal bilim dalından beslenen bir antoloji esasıyla ele aldıkları görülmektedir. Öyle ki Duplass’ın (2011) “sosyal bilgiler daha kapsayıcıdır. Tarih, coğrafya, ekonomi, beşeri bilimler ve felsefeyi içerir.” açıklaması sosyal bilgilerin antolojik yapısını ortaya çıkarmaktadır. Disiplinlerin doğası ve farklı sosyal bilim alanlarının birbirleriyle olan ilişkileri sosyal bilgiler eğitiminde önemli problemlerden biri olmuştur. Federasyoncular sosyal bilgilerin tek disiplin halinde verilmesini; unitaristler ise disiplinin doğasını ve ilişkilerini inceleyerek tek bir potada eritip bütünleştirilmesini savunmaktadırlar (Herzberg, 1981). Ortaya çıkan bu bulgu, çalışmaya katılım sağlayan öğretmen adaylarının sosyal bilgilerin doğasını tek disiplinaryer (federationistler) ve bütünleştiriciler (unitaristler) gruplanmasında bütünleştiriciler gibi açıkladıklarını göstermektedir. Kaldı ki hem NCSS hem de MEB sosyal bilgilerin bu disiplinler arası esasını oldukça önemsemektedir. Bu önemi MEB (2018), “farklı disiplinlerden oluşan sosyal bilgiler dersi konularının tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir.” ifadesiyle belirlemektedir. Sosyal bilgilerin doğasına ilişkin gerek NCSS ve MEB gerekse unitarist araştırmacıların yaptığı açıklamaların sosyal bilgiler okuryazarı bireye ilişkin bir çerçeve arayışında olan bu araştırma ile ortak bir noktada buluşmuş olmaları dikkat çekicidir.

Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı bireyi tanımlarken birçok sosyal bilim dalından, beceriden ve değerden yararlandığı bu farklı bilgi, beceri ve değeri “sosyal bilgiler okuryazarlığı” kavramı içerisinde erittiği görülmektedir. Bünyesi altında topladığı bilgi, beceri ve değerlerle kendine özgü bir niteliği açıklayan sosyal bilgiler okuryazarlığın bu tümel yapısı kendisini oluşturan tikel özellikler açısından ele alındığında; sosyal bilgiler okuryazarı bireye ait özelliklerin hem NCSS’e (1994) hem de MEB’e (2018) yansıyan çeşitli

öğrenme alanları ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ilişki öğrenme alanları üzerinden ele alındığında;

“Sosyal bilgiler, kısaca insan ve toplumla ilgili her şey olarak tanımlanabilir” (Öner & Yiğit, 2021). Sosyal bilgiler dersi yapısı gereği öğrenciyi hayatla iç içe kılmaktadır (Bayır, 2010). Sosyal bilgiler dersinin bu yapısından hareketle öğretmen adayları, sosyal bilgiler okuyazarı bireyi tanımlarken onların toplumsal duyarlılığa sahip, sosyal katılım ve işbirliğine önem veren, iletişim becerileri gelişmiş, karşılaştığı olaylara karşı önyargılı olmayan, sosyal bilgiler dersinde öğrendiklerini yaşamına aktarabilen, olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kuran niteliklerde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ortaya konan bu nitelikler, sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji gibi sosyal bilimlerin disiplinler arası yaklaşımla sosyal bilgiler dersinde bütünleşerek ben ve biz olma süreçlerini geliştirmektedir (MEB, 2018). Bu da bireyin kendini tanıyıp toplumsal yaşamı daha kolay özümsemesine katkı sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle sosyal bilgiler okuyazarı bireyin kendinden hareketle topluma doğru genişleyen ve geliştirilmesi gereken bir yönü ortaya çıkıyor ki bu da sosyal bilgilerin genel standartları ortaya konulurken ifade edilen “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanında anlam bulmaktadır (MEB, 2018; NCSS, 1994). Öğretmen adayları bireyin kendinden topluma doğru genişleyen yapısını sosyal bilgiler okuyazarlığı üzerinden açıklamıştır. Yine bu açıklama Çulha-Özbaş ve Erbudak’ın (2015) sosyal bilgiler öğretmenleri üzerinden sosyal bilgiler dersinin amaçlarını belirlerken ortaya koydukları “*toplumsal yeterlilikler olarak sosyal bilgiler, yaşama uyarlayıcı olarak sosyal bilgiler, bireysel gelişim olarak sosyal bilgiler*” yaklaşımları ile derinlik kazanmaktadır. Bu çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde farklı çalışma gruplarının (sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal bilgiler öğretmen adayı, öğrenciler) sosyal bilgilerin birey ve toplum ilişkisine benzer anlamlar yükledikleri tespit edilmiştir.

Öğretmen adayları; sosyal bilgiler okuyazarı bireylerin kültürel mirasa duyarlı, milli bilince sahip, olaylar karşısında geçmiş, bugün ve gelecek bağlamını kurabilen aynı zamanda tarih bilinciyle hareket eden bireyler olmaları gerektiğine vurgu yapmışlardır. Öğretmen adayların sosyal bilgiler okuyazarı bireyler üzerinden yaptığı vurgu ile Hanna’nın (1957, s.27) “*sosyal bilgiler, insanın hem şimdi hem de geçmişte ve gelecekte hemcinsleriyle birlikte yaşama biçimini ele alır*” ifadesi sosyal bilgiler için ortak bir noktaya işaret etmektedir. Yine öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuyazarı bireylerinin kültürel mirasa duyarlı olmaları gerektiğine olan vurgularının Martorella’nın 1985’te sosyal bilgilerin

amaçlarından birisinin “kültürel mirasın aktarılması” amacıyla aynı noktayı öne çıkardıklarını göstermektedir. Öne çıkan bu nokta üzerinde düşünüldüğünde uzun bir zaman geçmiş olsa bile sosyal bilgilerin klasikleşen bazı amaçlarının varlığını devam ettirdiğini güncel olarak ispat etmektedir. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı birey için gündeme getirdiği milli bilinç, tarih bilinci veya kültürel miras gibi kavramların sosyal bilgiler öğretim programında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanının ana omurgasını inşa etmektedir. Bu ana omurgayı dikkate alan MEB (2018), sosyal bilgiler dersi üzerinden öğrencilerin “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini” bir amaç olarak ortaya koyduğu da görülmektedir. Ortaya konan bu amaç ile öğretmen adaylarının tanımladığı sosyal bilgiler okuryazarı bireyin özellikleri arasında paralellik bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı, insan yaşamı için gerekli mekânsal temel bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2018; NCSS, 1994). Ortaya konan bu amaç öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı için belirttiği çerçeve üzerinden ele alındığında; sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin çevre bilincine sahip, yaşadığı yerin coğrafi özelliklerini bilen, doğal çevreye duyarlı olan, insan ve çevre arasında ilişkiyi kurabilen bireyler olmaları gerektiğine işaret etmişlerdir. Öğretmen adaylarının işaret ettiği sosyal bilgiler okuryazarı bireyin özellikleri MEB’in (2018) öğrenciler için belirlediği “yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri” amacıyla daha görünür olmaktadır. Çünkü Mindes’e (2005) göre sosyal bilimlerin içerisinde doğan çocuklar, dünyayı keşfetme sürecinde sosyal, fiziksel çevrelerini anlamlandırmaya çalışırken yavaş yavaş genişleyen toplulukları hakkında birçok şey öğrenirler ve nihayet kendilerini bir vatandaş olarak görmeye başlarlar. Mindes’in insan ve çevre arasındaki doğal bağa yaptığı vurgu dikkate alındığında öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı birey üzerinden Mindes (2005) ile aynı noktayı dile getirdikleri görülmektedir.

Öğretmen adayları; sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin kitle iletişim araçlarını doğru kullanan, teknolojik gelişmelere uyum sağlayan, araştırma yapan, yeniliklere açık olan ve doğru bilgiye nasıl ulaşabileceğini bilen bireyler olmaları gerektiğine işaret etmiştir. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarı birey için ortaya koyduğu bu perspektif ile MEB’in (2018) “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında öğrencilerden “yenilikçi, eleştirel

ve bilimsel düşüncenin bilim ve teknolojideki gelişmelerin temeli olduğunu; bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgiye ulaşmada teknolojiyi kullanma becerisi edinmeleri” beklentisi önemli ölçüde örtüşmektedir. Yine sosyal bilgiler dersinin sorgulayıcı öğrenmeyi teşvik ederek (Al-Maamari, Al-Nafli & Al Gharibi, 2014), toplumsal refahın artırılmasında (Saxe, 1991), bilgiye dayalı ve mantıklı kararlar verebilen (Engle & Ochoa), eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirilmesini (Baildon & Damico, 2011) amaçlaması da bu durumu destekler niteliktedir. Öğretmen adayları günümüz dünyasında bilim ve teknoloji ile donanmış kişileri sosyal bilgiler okuryazarı olarak nitelendirirken sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin bu donanım sürecini nasıl yönetmelidir sorusunu cevapsız bırakmıştır. MEB (2018) ise öğrencilerin “bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları” gerektiğini belirterek bu soruya cevap vermiştir.

Sosyal bilgilerin farklı sosyal bilim disiplinlerinin kesişim kümesi olduğunun farkında olan öğretmen adayları; sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin bilinçli tüketici davranışlar sergileyen, girişimci özellikler taşıyan, ekonomik kaynakların farkında ve doğal kaynakların sınırlı olduğunu bilerek bu doğrultuda davranışlar sergileyen, bir konuya veya soruna ilişkin doğru kararlar alan bireyler olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. İfade edilen özellikler sosyal bilgiler öğretim programı üzerinden değerlendirildiğine MEB (2018), “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında öğrencilerin “girişimci ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesini, ülke ekonomisinde kaynakların sınırlı olduğunu kavramaları, mevcut kaynakları korumak gereğinin önemine inanmaları, kendi ekonomik yaşantısını diğerlerinininkiyle karşılaştırarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaları, yaşadığı yerin ekonomik koşullarını inceleyip bu koşulları geliştirmek” için çaba göstermelerini beklenmektedir. Öğrencilerden beklenen çaba ile öğretmen adaylarının tanımladığı sosyal bilgiler okuryazarı bireyin özellikleri yan yana getirildiğinde büyük bir benzerliğin olduğu dikkat çekmektedir.

Öğretmen adayları; sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin hak ve sorumluluklarını bilen, yaşamında adil davranışlar sergileyebilen, toplumsal yaşamda herkesin eşit olduğunu düşünen, farklı yönetim biçimleri hakkında bilgi sahibi olan, hukuk devletinin temel ilkelerini bilip yaşamını bu ilkeler doğrultusunda dizayn eden, toplumsal yaşama ilişkin güncel olayları takip eden bireyler olmaları gerektiğini belirtmiştir. Sosyal bilgiler okuryazarı için ortaya konan bu özellikler, sosyal bilgiler dersinin en temel amacı olan vatandaşlık

eğimine karşılık gelmektedir. Öyle ki sosyal bilgilerin bu özelliğini öne çıkaran Engle ve Ochoa (1988), “sosyal bilgiler, etkin vatandaşlar yetiştirmenin sorumluluğu ile görevlendirilmiştir” ifadelerine yer vermiştir. Yine sosyal bilgilere yüklenen bu misyon sosyal bilgiler için en genel geçer sınıflamayı öne süren Barr ve diğ., (1978) tarafından da vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımı ile ortaya konulmuştur. Gerek öğretmen adayların vatandaşlık eğitimine yaptığı vurgu gerekse farklı araştırmacıların sosyal bilgilere yükledikleri vatandaşlık eğitimi rolü sosyal bilgiler öğretimi içerisinde “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanının oluşmasını sağlamıştır (MEB, 2018). Ortaya çıkan bu öğrenme alanında öğrenciler “Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu” fark ederler. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığı bireylerden beklediği vatandaşlık rolleri ile farklı araştırmacıların sosyal bilgiler dersinin temeline yerleştirdikleri vatandaşlık sorumlulukları arasında paralel bir ilişkinin var olduğu görülmektedir.

Günümüz dünyasında yaşanan küresel sorunlar toplum yaşamını büyük bir değişime sürüklemiştir (Kayaalp, Başcı-Namlı & Meral, 2021). Yaşanan bu değişimler, farklılıkları benimseyen ve “ötekinin” bakış açısı ile olaylara bakabilen vatandaşların yetiştirilmesini gerektirir (Kan, 2009). Bu durumun bilincinde olan NCSS, sosyal bilgiler dersi içerisinde “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanına yer vermiştir. Ayrıca MEB (2018), sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilerden “ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösteren, gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu” bireyler olmalarını beklemektedir. Bu beklentiler ile öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığına yükledikleri anlamlar birlikte ele alındığında öğretmen adayları; sosyal bilgiler okuryazarı bireylerin “eleştirel düşünme becerisini kazanmış, farklı kültürlere saygı duyan, küresel bakış açısına sahip olan, karşılaştığı sorunlara çözüm üreten” bireyler olmaları gerektiğini gündeme getirmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

21. yüzyılda sosyal bilgileri öğrenmek mi sosyal bilgiler okuryazarı olmak mı? sorusunu öğretmen adaylarının zihin haritalarındaki sosyal bilgiler okuryazarlığı üzerinden açıklamaya çalışan bu çalışmada; sosyal bilgilerin ne olduğundan hareketle sosyal bilgiler okuryazarlığının ne olabileceği ele alınmıştır. Bu süreçte sosyal bilgilerin doğası, amacı, tanımları, yaklaşımları ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarının düşünceleri irdelenmiştir.

Araştırma sonucunda sosyal bilgilerin doğasında var olan birçok bilgi, beceri ve değer öğretmen adaylarının düşüncelerine yansıdığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgilerin doğasında var olan bilgi, beceri ve değerler toplumsal yaşam içerisinde yer aldıkça gerçek anlamda bir sosyal bilgiler görünürlüğü ortaya çıkacaktır. Bu görünürlüğü sağlamada sosyal bilgilere özgü amaçları gerçekleştirmek için araştırmacılar tarafından “sosyal bilgilere ait bilgi, beceri ve değerleri yaşama aktarımını bu yapı üzerinden organize edebilme yeterliliği” olarak tanımlanan “sosyal bilgiler okuryazarlığı”nın önemli bir taşıyıcı kavram olduğu düşünülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler okuryazarlığına yükledikleri anlamlar da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Bu düşüncenin gelişip yerleşebilmesi için sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına yönelik farklı çalışma gruplarıyla benzer çalışmaların yapılması; sosyal bilgiler okuryazarlığı kavramına ilişkin yüklenen anlamların farklı veri toplama araçlarıyla ortaya konulması; kavramın daha derinlemesine ele alınarak kavrama yönelik ölçek geliştirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Etik Kurul Belgesi

Etik Kurul Komisyon Adı: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu

Etik Kurul Belge Tarihi: 16.07.2021

Etik Kurul Belgesi Sayı ve Numara: E-56785782-050.02.04-2100189390

Yazar Katkı Beyanı

Zeynep BAŞCI NAMLI: Teorik çerçevenin belirlenmesi, metodoloji, verilerin toplanması, verilerin analizi, işlenmesi ve yorumlanması, yazım, denetim ve düzenleme.

Fatih KAYAALP: Teorik çerçevenin belirlenmesi, metodoloji, verilerin toplanması, verilerin analizi, işlenmesi ve yorumlanması, yazım, denetim ve düzenleme.

Elif MERAL: Teorik çerçevenin belirlenmesi, metodoloji, verilerin toplanması, verilerin analizi, işlenmesi ve yorumlanması, yazım, denetim ve düzenleme.

Kaynaklar

- Açıkalın, M. (2017). *Araştırmaya dayalı sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Aitken, G. (2004, August). *Social studies traditions*. Paper presented at the Ministry of Education, Social Sciences Hui, New Zealand Curriculum Project, Town Hall, Wellington Convention Centre.
- Aktan, S., & Saylan, N. (2013). Bir öğretim alanının doğuşu: ABD’de sosyal bilgilerin gelişimi (1893-1916). *Journal of Social Studies Education Research*, 4(2), 55-78.

- Al-Maamari, S., Al-Nofli, M., & Al-Gharibi, Z. (2014). The state of social studies in basic education schools in Oman. *Asian Social Science*, 10(7), 213-220.
- Baildon, M., & Damico, J.S. (2011). *Social studies as new literacies in a global society: Relational cosmopolitanism in the classroom*. New York, NY: Routledge
- Barr, H., Graham, J., Hunter, P., Keown, P., & McGee, J. (1997). *A position paper: Social Studies in the New Zealand School Curriculum*. Hamilton: School of Education, The University of Waikato.
- Barr, R., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (1978). *The nature of social studies*. Palm Springs CA: ETC.
- Barth, J. (1991). Beliefs that discipline the social studies. *International Journal of Social Education*, 6, 19-24.
- Bayır, O. G. (2010). Current events in 4th and 5th grade primary education social studies program. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 923-928.
- Brubaker, D. L., Simon, L. H., & Williams, J. W. (1977). A conceptual framework for social studies curriculum and instruction. *Social Education*, 41, 201-205.
- Clements, H. M., Fielder, W. R., & Tabachnick, B. R. (1966). *Social study: Inquiry in elementary classrooms*. New York, NY: The Bobbs-Merrill Company, Inc.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry/research design: Choosing among five approaches* (second edition). London: Sage Publications.
- Crocco, M. S. (2003). Dealing with difference in the social studies: A historical perspective. *International Journal of Social Education*, 18(2), 106-120.
- Çulha-Özbaş, B., & Erbudak, K. C. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretiminin amacına yönelik görüşleri. *Turkish Studies (elektronik)*, 10(3), 303-330.
- Dilworth, P. (2004). Competing conceptions of citizenship education: Thomas Jesse Jones and Carter G. Woodson. *International Journal of Social Education*, 18(2), 1-10.
- Doğanay, A. (2016). Sosyal bilgiler eğitiminde problem çözme. D. Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi içinde* (1. baskı, ss. 403-414). Ankara: Pegem Akademi.
- Dunn, A. W. (1916). *The social studies in secondary education: A six year programme adapted both the 6-3-3 and the 8-4 plans of organization*. Washington: Government Print Office.
- Duplass, J. A. (2011). *Teaching elementary social studies: Strategies, standards and internet resources*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Engle, S. H., & Ochoa, A. S. (1988). *Education for democratic citizenship: Decision making in the social studies*. New York: Teachers Collage Press.
- Evans, R. W. (2006). The social studies wars, now and then. *Social Education*, 70(5), 317-321.
- Faiz, M., & Dönmez, C. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politik okuryazarlık düzeyleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(2), 475-501.
- Fallace, T. (2017). The intellectual history of the social studies. In M. M. Manfra and C. M. Bolick (Eds.), *The Wiley handbook of social studies research* (pp. 42- 67). West Sussex, United Kingdom: John Wiley & Sons, Inc.
- Fenton, E. (1967). *Teaching the new social studies in secondary schools: An inductive approach*. New York: Holt, Rinehart and Winston Inc.

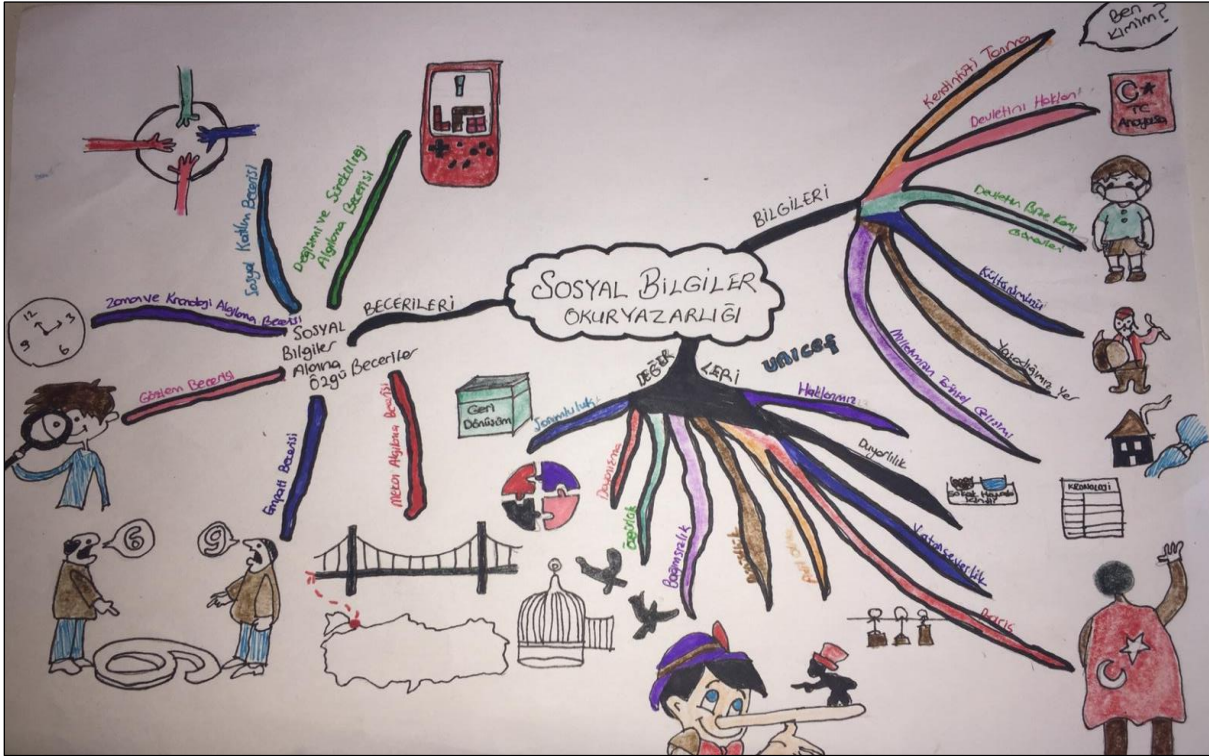
- Görmez, E (2017). Medya okuryazarlığı dersini almış ortaokul öğrencilerinin medya okuma düzeyleri üzerine bir durum çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 5 (9), 31-49. <https://doi.org/10.18009/jcer.81154>
- Hanna, P. (1957). Generalizations and universal values: Their implications for the social-studies program. *Teachers College Record*, 58(10), 27-47.
- Janzen, R. (1995). The social studies conceptual dilemma: Six contemporary approaches. *Social Studies*, 86(3), 134-140.
- Johnson, D. (2000). W.E.B. Dubois, Thomas Jesse Jones and the struggle for social education, 1900-1930. *The Journal of Negro History*, 85(3), 71-95. doi: 10.2307/2649057.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 25-30.
- Karabacak, Z. İ., & Sezgin, A. A. (2019). Türkiye’de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık. *Türk İdare Dergisi*, 91(488), 319-343.
- Kayaalp, F., Başcı-Namlı, Z., & Meral, E. (2021). Current global issues from the perspective of prospective teachers: How they are illustrated in cartoons? *Pegem Journal of Education and Instruction*, 11(3), 1-16. doi: 10.14527/pegegog.2021.00
- Kaymakçı, S. & Ata, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgilerin doğasıyla ilgili görüşleri. *Journal of Social Studies Education Research*, 3(1), 34-65.
- Kellner, D. (2001). New technologies/new literacies: Reconstructing education for the new millenium. *International Journal of Technology and Design Education*, 11, 67-81.
- Kılınç, E. (2012). *Conceptual learning in social studies classroom: An analysis of texas assessment of knowledge and skills (talks) social studies questions with and without concept*(Unpublished doctoral dissertation). Texas A & M University.
- Kliebard, H. M. (2004). *The struggle for the American curriculum, 1893-1958*. New York, NY: Routledge Falmer.
- Kortelainen, T. & Vanhala, M. (2004). Portfolio, peer evaluation, and mind map in an introductory course of information studies. *Journal of Education for Library and Information Science*, 45(4), 273-285.
- Leming, J. (1985). Research on social studies curriculum and instruction: Internations and outcomes in the socio-moral domain. In W. Stanley (Ed.), *Review of research in social studies education, 1976-1 983* (Bulletin 75). Washington, DC: National Council for the Social Studies.
- Martorella, P. (1996). *Teaching social studies in middle and secondary schools*. New York: Merrill.
- Martorella, P. H. (1985). *Elementary social studies: Developing reflective, competent, and concerned citizens*. Boston: Little, Brown and Company.
- Milli Eğitim Bakanlığı[MEB], (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Michalko, M. (2001). *Cracking creativity: The secrets of creative genius*, Berkley: California Ten Speed Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba-Altun & A. Ersoy, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

- Mindes, G. (2005). Social studies in today's early childhood curricula. *Young Children*, 60(5), 12.
- Mraz, M. (2004). Harold O. Rugg and the foundation of social studies. *International Journal of Social Education*, 19(1), 1-7.
- Nast, J. (2006). *Idea mapping how to access your hidden brain power, learn faster, remember more, and achieve success in business*, New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- National Council for the Social Studies [NCSS]. (1994). *Expectations of excellence: Curriculum standards for social studies*. Washington D.C.
- National Council for the Social Studies [NCSS]. (2010). *National curriculum standards for social studies: A framework for teaching, learning and assessment*. Silver Springs, MD: NCSS. Bulletin 111.
- National Council for the Social Studies [NCSS]. (1994). *National Council for social studies. introduction*. Retrieved from <https://www.socialstudies.org/standards/introduction>.
- Nelson, J. L. (2001). Defining social studies. In W.B. Stanley (Ed.), *Critical issues in social studies research* (pp.15-38). Greenwich, CT: Information Age.
- Nelson, J. U. & Michaelis, J. (1980). *Secondary Social Studies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Nelson, M. (1994). *The social studies in secondary education: A reprint of the seminal 1916 report with annotations and commentaries*. Bloomington, In: Eric-Cress.
- Obenchain, K. M. (1996). *The NCSS ethical standards and citizenship education: A Fifth Grade Classroom Example*, Washington.
- Öner, D., & Yiğit, E. Ö. (2021). Okul öncesinde sosyal bilgiler eğitimine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 191-215.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi: Yapılandırmacı bir yaklaşım içinde* (s.21-50). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, Y., & Budak, Y. (2019). Öğretmen adaylarının kendilerine yönelik dijital okuryazarlık değerlendirmelerinin incelenmesi. *The Journal of Kesit Academy*, 5(21), 156-172.
- Parker, W. C. (2003). *Teaching democracy: Unity and diversity in public life*. NY: Teachers College Press.
- Parker, W. C. (2015). Social studies education eC21. In W. C. Parker (Ed.), *Social studies today: Research and practice* (2nd ed., pp. 3-13). New York, NY: Routledge.
- Parr, M., & Campbell, T. A. (2012). Understanding literacy as our world inheritance: Revisiting literacy discourse and its implications for teaching practice. *International Review of Education*, 58, 557-574. doi: 10.1007/s11159-012-9297-1
- Patrick, J. J. (1999). *The concept of citizenship in education for democracy*. ERIC Digest.
- Ramsook, L. (2016). The introduction of social studies in secondary schools in Trinidad and Tobago. *International Journal of Education and Research*. 4(4), 415-430.

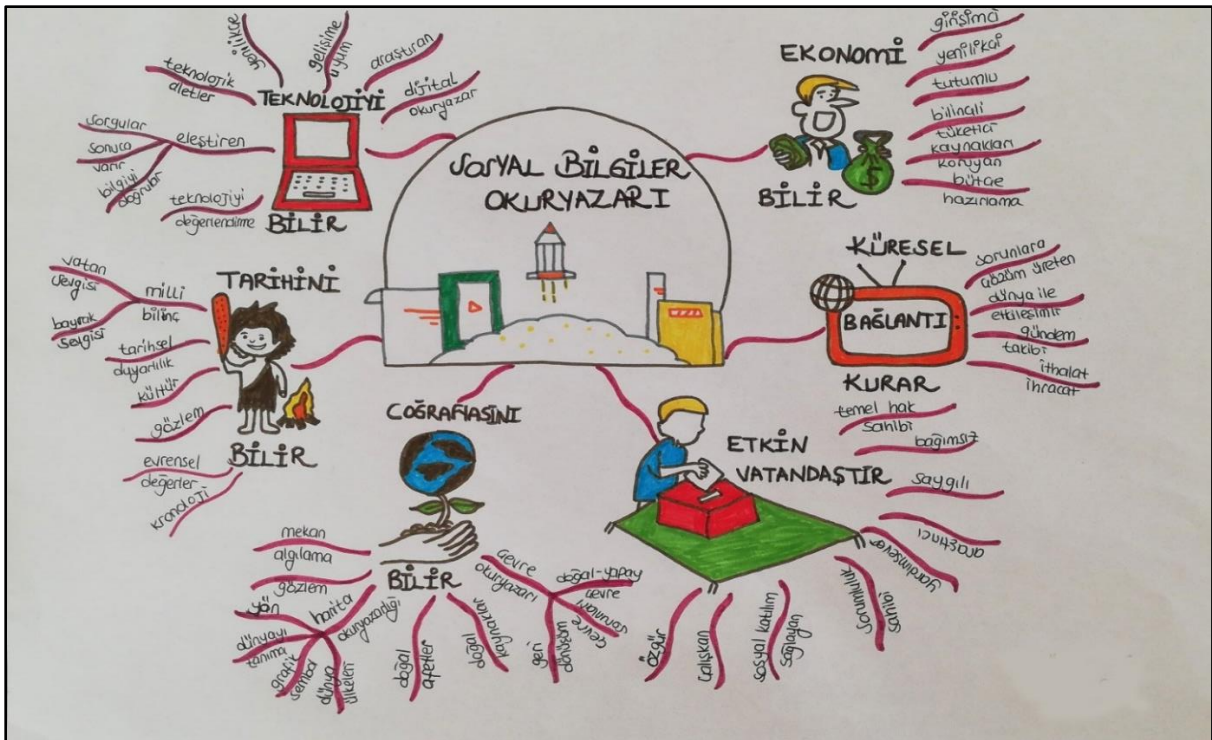

- Ross, E. W. (2006). The struggle for the social studies curriculum. In E. W. Ross (Ed.), *The social studies curriculum: Purposes, problems, and possibilities* (3rd ed., pp. 17-36). Albany, NY: SUNY.
- Saxe, D. W. (1991). *Social studies in schools: A history of early years*. NY: State University of New York Press.
- Selanik-Ay, T., & Yavuz, Ü. (2016). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde okuryazarlık becerilerini kazandırmaya yönelik gerçekleştirdikleri uygulamalar. *Anadolu Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 31-63.
- Sinnema, C. (2004). Social sciences, social studies or a new term? The dilemma of naming a learning area. 2004, 1-22.
- Stanley, W. B. (2005). Social studies and the social order: Transmission or transformation? *Social Education*, 69(5), 282-286.
- Stanley, W. B., & Nelson, J. L. (1994). The foundations of social education in historical context. In R. Martusewicz & W. Reynolds (Eds.), *Inside/out: contemporary critical perspectives in education* (pp. 266-284). New York: St. Martin's Publishers.
- Thomas-Brown, K., & Richards, A. (2015). Critical intersections of knowledge and pedagogy: Why the geographic literacy of preservice elementary teachers matter? *Review of International Geographical Education Online (RIGEO)*, 5(3), 249-273
- UNESCO [United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization], (2004). *The plurality of literacy and its implications for policies and programmes*. Paris: UNESCO
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zarillo, J. J. (2016). *Sosyal bilgiler öğretimi ilkeler ve uygulamalar*. (B. Tay ve S. B. Demir, Çev. Ed. B). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Zevin, J. (1992). *Social studies for the twenty first century: Methods and materials for teaching in middle and secondary schools*. New York: Longman.

ÖA. 9

ÖA. 54

Copyright © JCER

JCER's Publication Ethics and Publication Malpractice Statement are based, in large part, on the guidelines and standards developed by the Committee on Publication Ethics (COPE). This article is available under Creative Commons CC-BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)